

Konstitucija: tekstas ir kontekstas

GIEDRĖ LASTAUSKIENĖ, JOHANAS BALTRIMAS

Vilniaus universiteto Teisės fakultetas, Saulėtekio al. 9, 10222 Vilnius
El. paštas: giedre.lastauskiene@tf.vu.lt; johanas.baltrimas@tf.vu.lt

Būtų netikslu Konstitucijos taikymą apibūdinti vien kaip elementarų loginį silogizmą, jos teksto prasmės interpretavimas moksle yra aiškinamas įvairiais kompleksiniais modeliais. Vienas iš veiksnių, kuris į tuos modelius Lietuvos moksle nėra adekvačiai inkorporuotas, yra kontekstas. Šiame straipsnyje pristatomas konteksto vaidmuo Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje aiškinant Konstitucijos tekstą. Tyrimo rezultatai rodo, kad šis vaidmuo nėra mažareikšmis ir net gali lemti tokį Konstitucijos išaiškinimą, kuris prasilenkia su tuo, kurį gautume pažodžiui vadovaudamiesi Konstitucijos tekstu. Tikimasi, kad šio fenomeno pažinimas padės tiksliau suprasti ir išartikuliuoti Konstitucinio Teismo sprendimų priėmimo metodologiją bei patikimiau prognozuoti galimų konstitucinių ginčų baigtį.

Raktažodžiai: Konstitucija, Konstitucinis Teismas, teisės aiškinimas, teisės teorija

ĮVADAS

Dažnas žmogus, paklaustas, kaip sprendžia bylas Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau – Konstitucinis Teismas arba KT), pasakytų, kad KT turi jas spręsti taip, kaip tiesiogiai nurodyta Konstitucijoje arba kaip jau anksčiau tas bylas teismas buvo išsprendęs – teismą turėtų saistyti Konstitucijos tekstas ir oficialioji šio teksto interpretacija, atskleista konstitucinėje jurisprudencijoje (beje, tokį požiūrį savo doktrinoje pristato ir KT, pvz., 2006 m. kovo 28 d. nutarime). Pagal tokį požiūrį, kuris dažnas ir tarp teisininkų, jei teismas, taip pat ir Konstitucinis Teismas, yra ribojamas tiesiogiai teisėje (teisiniame tekste) numatytų aplinkybių, kitų aplinkybių įtaka gali būti laikoma neteisėta ir prilyginama teisinio realizmo atstovų požiūriui, pagal kurį teisėjo sprendimą gali nulemti tai, ką jis suvalgė pusryčiams. Tačiau visuotinai žinoma, kad teismas ne visada taiko pažodinį teisės aiškinimo metodą¹ – įgyvendindamas savo diskreciją, teismas gali pasirinkti vieną iš daugelio aiškinimo metodų arba taikyti tam tikrą aiškinimo metodų visumą. Skirtingais teisės aiškinimo metodais aiškinant tas pačias aplinkybes gaunamas nevienodas rezultatas. Ir teisininkams intuicija turėtų kuždėti, kad gali būti ir tokių teisėje tiesiogiai nenumatytų

¹ Teisės literatūroje pažodinis aiškinimo metodas dar vadinamas lingvistiniu, kalbiniu, paraidiniu, gramatiniu. Šioje publikacijoje nurodytos sąvokos vartojamos kaip sinonimai.

aplinkybių, kurios daro lemiamą poveikį teismo sprendimui. Šių teisėje (teisiniame tekste ir jo sandaroje) nenumatytų aplinkybių (tokių, į kurias teismas *de facto* atsižvelgs konkrečioje byloje) visuma šiame straipsnyje yra vadinama kontekstu².

Konstitucijos aiškinimas moksle yra analizuotas įvairiais pjūviais, tačiau konteksto, kaip iš teisinio teksto savaime nesekantių bylos išsprendimą lemiančių veiksnių, reikšmė Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai dar nėra sulaukusi tam skirto tyrimo. Ir pirmiausia kyla klausimas – ar galime rasti tokių KT sprendimų, kurių argumentavimas leistų įžvelgti, kad tam tikros konstitucinės justicijos bylos sprendimą lėmė ne Konstitucijos tekstas (kurio turinys atskleidžiamas kalbiniu aiškinimo metodu³), jo sandara (įprastai pažįstama taikant sisteminių (kartais vadinamą holistiniu (Vaičaitis 2017: 102) teisės aiškinimo metodą) ar kiti teismų įprastai taikomi teisės aiškinimo metodai⁴. Tokių sprendimų radus, norėtusi atpažinti ir išreikšti teorinę KT samprotavimo schemą (įvertinti Konstitucijos teksto ir konteksto santykį ir reikšmę – tai galėtų būti įvardyta šios publikacijos tikslu). Siekiant nurodyto tikslo, buvo atliktas kokybinis tyrimas – kelių atrinktų, atsižvelgiant į atvejo sąsają su tiriamu klausimu, Lietuvos Konstitucinio Teismo nagrinėtų atvejų analizė, kurios metu lingvistinė teisinio teksto prasmė (surandama kalbiniu ir sisteminiu metodais) lyginta su sprendime panaudotu interpretaciniu to teksto rezultatu. Atitinkamai, loginiu būdu įvertinus jų skirtumus, sintezės būdu konstruojamos teorinės įžvalgos apie konteksto reikšmę teisiniui, taip pat ir Konstitucinio Teismo taikomam, bylos išsprendimui ir argumentavimui.

TEKSTAS – NE GALUTINIS INTERPRETAVIMO REZULTATĄ LEMIANČIS VEIKSNYS

Kontinentinės teisės tradicijoje, kuriai priskiriama ir Lietuva, skiriamuoju požymiu laikomas faktas, kad didžiąją dalį teisinių taisyklių kuria valstybinės institucijos (kartais – tauta, tiesiogiai išreiškdamą savo kaip suvereno galią). Visuose teisės teorijos vadovėliuose, teisės tyrimo metodologijose, skirtingas teisės šakas analizuojančioje teisinėje literatūroje teisės normos tradiciškai (vis dar) apibrėžiamos kaip rašytinės, aiškios, laikantis specialios teisinės technikos valstybės sukurtų, iš anksto viešai paskelbtų elgesio taisyklių, kurių laikymasis užtikrinamas valstybės prievarta. Į pozityviosios teisės sistemą šios taisyklės patenka perėjusios teisėkūros procedūras ir įgijusios tam tikro akto (įstatymo, vyriausybės nutarimo

² Tokia konteksto sąvokos reikšmė yra taikoma išimtinai publikacijos tyrimo tikslais, nepretenduoju suformuluoti universalų apibrėžimą. Publikacijoje kontekstas suprantamas kaip visos aplinkybės, kurios neseka iš teisinio teksto ar jo sistemos (sandaros).

³ Teisės literatūroje teisinio teksto aiškinimo metodas, kuriuo siekiama nustatyti kalbos taisyklių diktuojamą teksto reikšmę, vadinamas įvairiai, dažniausiai vartojamos kalbinio, lingvistinio, pažodinio metodo sąvokos. Paprastai šios sąvokos vartojamos kaip sinonimai.

⁴ Straipsnis rengtas vadovaujantis metodologine prielaida, kad Konstitucinis Teismas ginčijamą teisinį reguliavimą ir Konstituciją aiškina tais pačiais teisės aiškinimo metodais. Tokią prielaidą patvirtina ištrauka iš 2006 m. kovo 28 d. Konstitucinio Teismo nutarimo: „<...> lingvistinis teisės aiškinimo metodas nėra vienintelis ar universalus, jo reikšmė neturi būti perdedama. Šiame kontekste pažymėtina, kad, kaip savo aktuose (*inter alia* 2004 m. gegužės 25 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose) ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) metodą, kad aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginį, teleologinį, įstatymų leidėjo ketinimą, precedentų, istorinį, lyginamąjį ir kt. Konstatuota ir tai, kad tas pats pasakytina ir apie visų žemesnės galios teisės aktų aiškinimą (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).“ Straipsniui atrinktos bylos, kuriose įmanomi byloje ginčijamo teisinio reguliavimo ir Konstitucijos aiškinimo metodų taikymo skirtumai.

ar pan.) pavidalą. Lietuvoje tokios teisinės taisyklės yra skelbiamos elektroniniame teisės aktų registre. Turėtume daryti išvadą, kad kiekvienas asmuo turi galimybę išsiaiškinti, kurios teisinės taisyklės reguliuoja jam aktualią gyvenimišką situaciją. Bet ar tikrai tokia išvada atitinka realybę?

Abejonių nekelia teiginys, kad teismai kartais (ir gana dažnai) nukrypsta nuo teisinio teksto: keičia jo turinį, aiškina kitaip, negu aiškintume pagal kalbos taisykles; kartais vienus teisinio teksto fragmentus ignoruoja, o kartais – ypač sureiškina. Dar daugiau – nors teismai ir yra linkę įvardyti įstatymų leidėjo ketinimų metodą kaip priemonę patikrinti aiškinimo rezultatą, gautą pritaikius kalbinį aiškinimą, kartais teismas, net ir susidūręs su akivaizdžiai išreikšta ir vienareikšmiškai suprantama įstatymų leidėjo valia, ją ignoruoja (dažnai tai nutylėdamas) ar (net) išaiškina taikomą teisinę nuostatą kitaip, negu tikėjosi įstatymų leidėjas. Pabrėžtina, kad savaime tai nėra *malum per se*. Teismas turi turėti galimybę reinterpretuoti neaiškų, prieštaringą, apsirikimu pasižymintį teisinį tekstą arba aiškinti jį protingai, jeigu įstatymų leidėjas paliko klaidų ar kažkokių akivaizdžių absurdu. Net ir kontinentinės teisės tradicijos teismas turi tam nemažai instrumentų – sisteminių teisės aiškinimą, kaip kitų aiškinimo metodų rezultatų nurungimo metodą, bendruosius teisės principus, teisės moksle įprastai pripažįstamą teismo galią pildyti teisės (teisinio reguliavimo) spragą (tiesa, atkreipiant dėmesį, kad teisės analogijos taikymas turėtų būti realizuojamas itin atsargiai). Toks teismo veikimas yra neabejotinai galimas ir teisėtas. Visgi vienas klausimas išlieka: jeigu pripažįstame, kad teisinis tekstas gali nevaržyti teismo, tai kas gi tada (jei ne įstatymų leidėjo sukurtos teisinės taisyklės) nulemia teismo sprendimą?

Teisės moksle šis klausimas pristatomas įvairiais pjūviais – kaip teisės aiškinimo problema, kaip teismo diskrecijos ir aktyvumo ribų analizė, kaip vyraujančios teisės sampratos praktinio funkcionavimo rezultatas. H. L. A. Hartas, nagrinėdamas vadovėliniu tapusį transporto priemonės parke draudžiančios taisyklės pavyzdį, pažymėjo, kad teisėje vartojami terminai dažnai turi aiškia šerdį, bet yra ir daug diskutuotinų atvejų, kai taisyklės taikymas nėra akivaizdus ir dėl to neišvengiamai reikalingas arbitras, kuriam tokiose situacijose tektų sprendimo priėmimo atsakomybę. Tuo remiantis Harto teorijoje daroma išvada, kad tokiais mažiau aiškiais / nesureguliuotais atvejais teisėjai kuria teisę (Hart 1958: 606–609; Hart 1997: 61–64; 417). R. Dworkinas yra suformulavęs oponuojantį požiūrį, kad tos situacijos yra sureguliuotos – ten, kur taisyklė atsakymo nepateikia, jis gali būti atrandamas remiantis principais, politinėmis nuostatomis bei kitokiais standartais (Dworkin 2004: 48–56; 126). Toks teiginys leistų padaryti išvadą, kad kai teisminės bylos baigtis nedera su teisės akto tekstu, ji buvo nulemta principų ar politinių nuostatų diktuojamų siekių. Atitinkamai paklusimo įstatymo tekstui ir teisėtos galimybės nuo jo nukrypti dilema yra sprendžiama ir diskusijoje tarp prigimtinės ir pozityvistinės teisės mokyklos atstovų. Kita šio klausimo diskusijos forma yra disputas tarp tekstualistų, originalistų ir gyvosios konstitucijos⁵ atstovų, kuriame nesutariama, kam, taikant teisę, yra / turi būti taikomas prioritetas – teisės akto tekstui, įstatymo leidėjo ketinimams, objektyviai pagrįstam ir nuolat besivystančiam požiūriui ir kt. (Barber 2007; Barnett 1999; Eskridge 1990; Kavanagh 2003; Marmor 2014: 107–129; William 1976; Whittington 2013). Šios diskusijos yra sulaukusios dėmesio ir Lietuvos teisės moksle, bet, kaip minėta, vienas su aptariama problema susijęs pjūvis Lietuvos moksle dar nėra išskirtas – tai yra konteksto reikšmė aiškinant teisės akto

⁵ Gyvosios konstitucijos terminas yra lietuviškas anglų kalbos termino *living constitution* vertimas. Tiesia, svarstyti, ar nebūtų tiksliau jį versti „gyvenančioji konstitucija“.

tekstą. Beje, pažymėtina, kad užsienio doktrinoje neretai pastebima, jog būtent kontekstas gali lemti teisinio teksto žodžių prasmę (Eskridge 1990: 621; Sunstein 2020: 469).

Senovės Graikijoje Herakleitas suformulavo žymų teiginį, kad joks žmogus neižengia į tą pačią upę du kartus, nes, įžengiant antrą kartą, tai nebus nei ta pati upė, nei tas pats žmogus. Realybė ir jos suvokimas savaime yra du atskiri objektai ir antrajam neabejotinai turi reikšmę bandomo suvokti objekto kontekstas. Jeigu metalo fabriko darbų saugos taisyklės darbo vietoje **draudžia mūvēti žiedus**, matyt, negalima bausti darbuotojo, kuris į skverno atlapą buvo įsisėgęs neužmirštuolės gėlės žiedą – šią taisyklę taikytume mūvintiems metalinius žiedus ant rankos pirštų, nors tekste nenurodyta, kad jei žiedas yra gėlės, galima daryti išimtį iš taisyklės. Ši (suvokimo) problema nors ir specifiškai, bet visgi būdinga ir Konstitucijos interpretavimui.

Siekiant įgyvendinti šioje publikacijoje keliamą tikslą, reikėtų išskirti keletą specifinių Konstitucijos teksto aspektų. Pirma, tenka pripažinti, kad Konstitucijos tekstas turi trūkumų, ir tai yra visiškai suprantama ir pateisinama dėl istorinių Konstitucijos kūrimo sąlygų ir įtampų bei dėl tam tikros (objektyviai nulemtos) Konstitucijos teksto rengimo skubos (matyt, skuba galėtų paaiškinti ir faktą, kad Seimo nario priesaika buvo įtraukta ne į Konstituciją, bet į Įstatymą dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos (panašu, Konstitucijos rengėjai galėjo apie Seimo nario priesaiką pamiršti); Konstitucijos projektas viešai buvo paskelbtas su klaida – Konstitucijos 23 straipsnio nuostata „Nuosavybė gali būti paimama <...>“ buvo paskelbta „Nuosavybė gali būti atimama <...>“⁶; Konstitucijos tekste vartoti klaidingi linksniai („jei tai būtina apsaugoti žmogaus sveikatai, garbei ir orumui“ – turėtų būti galininko, o ne naudininko linksnis); Konstitucijos 22 straipsnyje vartojama telegrafo sąvoka – retas jaunas žmogus sugebėtų paaiškinti, kokia tai įranga, ir pan. Šis akivaizdžių teksto ydų egzistavimo požymis sukuria prielaidas tam, kad Konstituciniam Teismui, vieninteliam galinčiam oficialiai aiškinti Konstituciją, tenka kompetencija (teisė ir pareiga) taikytinas Konstitucijos nuostatas tinkamai (protiškai, išmintingai, korektiškai) išaiškinti. Antra, skirtingos Konstitucijos nuostatos pasižymi nevienodu apibrėžtumo lygiu: vienos nuostatos yra konkrečios ir, kaip pagrįstai pastebėjo E. Kūris, jos tampa panašios į teisės normas, pvz., 58 straipsnio 1 dalis: „Pirmalaikiai Seimo rinkimai gali būti rengiami Seimo nutarimu, priimtu ne mažiau kaip 3/5 visų Seimo narių balsų dauguma“; 68 straipsnio 1 dalis: „Įstatymų leidybos iniciatyvos teisė Seime priklauso Seimo nariams, Respublikos Prezidentui ir Vyriausybei“. Kitose konstitucinėse nuostatose yra vertinamojo pobūdžio sąvokų (Harto žodžiais, kintamų teisinių modelių), kurių turinys gali priklausyti nuo aiškinančio subjekto, aiškinimo laiko ir aiškinimo tikslo, pvz., 43 straipsnio 1 dalies tekste „Valstybė pripažįsta tradicines Lietuvoje bažnyčias bei religines organizacijas, o kitas bažnyčias ir religines organizacijas – jeigu jos turi atramą visuomenėje ir jų mokymas bei apeigos neprieštarauja įstatymui ir dora“⁷ randame daug aiškinamų sąvokų, kurių turinio nustatyti kalbos taisyklėmis nėra įmanoma: tradicinės, atrama visuomenėje, mokymas, apeigos, dora⁷. Trečia, yra situacijų, kai Konstitucijos tekstas

⁶ Klaida buvo padaryta 1992-10-15 „Lietuvos aide“ išspausdintame Konstitucijos projekte. 1992-10-21 J. Prapiesčio ir J. Žilio publikacijos „Kelias į Lietuvos Respublikos Konstituciją“ teksto centre buvo įterptas „Klaidos atitaisymas“, nurodant, kad anksčiau išspausdintame Konstitucijos projekte „įsivėlė klaida“.

⁷ Teisinėje literatūroje randame ir nuomonę, kad visos teisinės nuostatos gali būti laikomos „miglotomis“ – turinčiomis „atvirą struktūrą“ (Dworkin 2004: 64).

neduoda atsakymo, kokios nuostatos pagrindu spręsti vienus ar kitus atvejus⁸. Nurodyti trys Konstitucijos teksto požymiai (teksto ydos, interpretacijai atviros teisinės konstrukcijos, teksto neaiškumas) nėra vieninteliai, bet tikrai svarbūs darant išvadą, kad taikant Konstitucijos tekstą nepakaks kalbinio Konstitucijos aiškinimo ir kad Konstitucinis Teismas neabejotinai bus priverstas pasitelkti kitus Konstitucijos nuostatų turinio nustatymo instrumentus⁹.

Analizuodami Konstitucinio Teismo sprendimus (nutarimus), galime išskirti dvi Teismo taikytas Konstitucijos teksto interpretavimo metodikas: vienais atvejais Konstitucinis Teismas pritaikė pažodinį (kalbinį) Konstitucijos aiškinimo būdą; kitais atvejais Konstitucinis Teismas ne tik nukrypo nuo pažodinio (kalbinio) Konstitucijos aiškinimo būdo, bet ir Konstitucijos tekstą išaiškino kitaip, negu būtų išaiškinęs pagal kalbos taisykles. Tiriant antruosius atvejus, siekiama patikrinti, ar teisinio teksto interpretavimo negalėjo lemti ne įprastai taikomi Konstitucijos aiškinimo metodai¹⁰, o bylos kontekstas (suprantant šią sąvoką kaip anksčiau apibrėžtą)¹¹.

⁸ Tokį atvejį jau teko spręsti Konstituciniam Teismui vertinant, ar aukščiausiųjų grandžių teismų teisėjus galima atleisti tik apkaltos tvarka pagal Konstitucijos 116 str., ar ir bendrąja tvarka, taikoma teisėjams pagal Konstitucijos 115 straipsnį. Konstitucinis Teismas, ruošdamasis šio atvejo nagrinėjimui, dėl šių nuostatų turinio ir tarpusavio sąveikos aiškinimo kreipėsi į tris Lietuvos universitetus. Įdomu pažymėti, kad konstitucinės teisės autoritetai pateikė tris skirtingas nuomones. Vilniaus universiteto Teisės fakultetas nurodė (2 lapai), kad tarp Konstitucijos nuostatų, reguliuojančių teisėjų atleidimą už netinkamą elgesį, egzistuoja „teisinė įtampa“, kuri Konstitucinio Teismo doktrinoje iki šiol nebuvo atskleista, todėl nėra aišku, ar Konstitucijoje įtvirtintas tik vienas aukščiausiojo teismo teisėjo atleidimo modelis (tik apkaltos proceso tvarka), ar du lygiaverčiai alternatyvūs modeliai (apkalta arba atleidimas pažeminus teisėjo vardą). Nuomonę rengė asmenys teigia, kad Konstitucijos tekstą galima išaiškinti ir vienaip, ir kitaip ir kad visgi jie būtų linke manyti, kad išskirtinis aukščiausiųjų grandžių teisėjų statusas paskyrimo į pareigas aspektu suponuoja ir šio statuso išskirtinumą pirmalaikio atleidimo iš pareigų atveju. Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos nuomone (12 lapų), ne kiekvienas poelgis, pažeminęs teisėjo vardą, reiškia ir priesaikos sulaužymą; tai, kad 116 str. *expressis verbis* nėra numatyta, kad aukščiausiųjų grandžių teisėjus galima pašalinti iš pareigų už poelgius, žeminančius teisėjo vardą, nereiškia, kad šių teisėjų už tai atleisti negalima; jei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjas poelgiu pažemino teisėjo vardą, bet nesulaužė priesaikos, jis gali būti atleistas už teisėjo vardo pažeminimą, o jeigu padaro poelgį, kuriuo ne tik pažemina teisėjo vardą, bet ir sulaužo priesaiką, turi būti taikomos apkaltos procedūros. Vytauto Didžiojo universiteto manymu (5 lapai), pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo doktriną, teisėjas, savo poelgiu pažeminęs teisėjo vardą, visada kartu laikomas ir sulaužiusiu priesaiką. Daroma išvada, kad 115 str. (5 p.) reikėtų aiškinti kaip neapimančią Aukščiausiojo ir Apeliacinio teismų teisėjų atleidimo pažeminus teisėjo vardą, nes šie teisėjai dėl tokio poelgio iš pareigų atleidžiami tik apkaltos proceso tvarka.

⁹ Teisės literatūroje randama nuomonė, kad kalbinis taikytinų teisinių nuostatų aiškinimas yra pirmasis, bet ne vienintelis aiškinimo būdas. Kalbinis aiškinimo būdas suteikia pradinį teksto suvokimo (teksto turinio) rezultatą ir nulemia tolesnes aiškinimo ribas, bet įprastai teigiama, kad šis aiškinimo rezultatas yra (turėtų būti) tikrinamas taikant kitus aiškinimo būdus, pavyzdžiui, įstatymų leidėjo ketinimų ar sisteminį. Į kalbinio teisės aiškinimo būdo nepakankamumą atkreipiamas dėmesys ir teismų jurisprudencijoje. Kontinentinės teisės tradicijoje, išsiskiriančioje valstybės kuriamos teisės dominavimo požymiu, įstatymų leidėjo ketinimų metodas laikomas patikimu instrumentu kalbinio aiškinimo būdo rezultatui patikrinti. Bet kartais įstatymų leidėjo ketinimai nėra žinomi, nėra aiškūs (prieštaringi) arba net absurdiški. Tokiais atvejais teismas turi pasitelkti instrumentus, padedančius rasti tinkamą taikytinos teisės interpretavimo rezultatą.

¹⁰ Teisės mokslininkai taip pat išskiria iš dalies panašius Konstitucijos aiškinimo metodus, pvz., G. Mesonis skiria gramatinį, sisteminį, doktrininį, istorinį ir filosofinį (Mesonis 2010: 137–139).

¹¹ Pažymėtina, kad šiuo atžvilgiu buvo pasirinkta tipologija, atitinkanti publikacijos tikslą, ir yra galimas kitoks klasifikavimas, kaip antai toks, kuris apimtų atvejus, kai teisinis tekstas neduoda vienareikšmiško aiškinimo rezultato ir teisėjas turi diskreciją pasirinkti vieną iš reikšmių, tokiu pasirinkimu visgi nenukrypdamas nuo teisinio teksto.

ATVEJAI, KAI PIRMUMAS SUTEIKIAMAS TEKSTUI, O NE KONTEKSTUI

Tokio atvejo pavyzdys galėtų būti 2023-05-31 Konstitucinio Teismo nutarime panaudota Konstitucijos teksto aiškinimo ir argumentavimo metodika. Byloje pareiškėjos prašė ištirti, ar Konstitucijos 32 straipsnio 1, 2 dalims neprieštaravo Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020-11-04 nutarimo Nr. 1226 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ 2.1.8.1 papunktis (2021-05-19 redakcija), kuriame įtvirtintas daugiau nei 5 asmenų uždaroje erdvėje artimų kontaktų draudimas. Konstitucijos 32 straipsnio 1, 2 dalyse nustatyta: „Piliētis gali laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje, gali laisvai išvykti iš Lietuvos. Šios teisės negali būti varžomos kitaip, kaip tik įstatymu ir jeigu tai būtina valstybės saugumui, žmonių sveikatai apsaugoti, taip pat vykdant teisingumą.“ Pasak pareiškėjų, Konstitucijos 32 straipsnyje įtvirtinta teisė laisvai judėti gali būti varžoma tik įstatymu ir jeigu tai būtina valstybės saugumui, žmonių sveikatai apsaugoti, taip pat vykdant teisingumą. Pažymėtina, kad Pareiškėjos (tikėtina, siekdamos vartojamą terminiją priartinti prie ordinarinio reguliavimo) ordinarinėje teisėje esančią judėjimo laisvės sąvoką vartojo kaip konstitucinės kilnojimosi teisės sinonimą ir tokiu būdu įrodinėjo, kad teisės aktais ribojant laisvą asmenų judėjimą buvo pažeista jų konstitucinė kilnojimosi teisė. Pareiškėjų nuomone, asmens judėjimo laisvės apribojimai galimi tik viešai paskelbtu įstatymu, kurio normos aiškiai suformuluotos ir kuris teisių ir laisvių įgyvendinimo ribas apibrėžia pagal atitinkamos teisės ar laisvės paskirtį, prasmę ir Konstitucijoje nustatytas jų ribojimo galimybes bei sąlygas. Tačiau konstitucinėje jurisprudencijoje Konstitucijos 32 straipsnio 1 ir 2 dalių taikymo klausimu (tiesa, pažymėtina, kad jurisprudencija nėra gausi) kilnojimąsi kalbine prasme yra linkstama suprasti išimtinai kaip persikraustymą, kilnojimąsi iš vietos į vietą, t. y. kilnojimąsi oficialiojoje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suprantamas kaip persikėlimas Lietuvos viduje, pasirenkant vieną ar kitą gyvenamąją vietą, arba persikėlimas iš Lietuvos į kitą valstybę, o ne kaip judėjimo sąvokos, išreiškiančios bet kokią padėties keitimą, sinonimas. Taip (kalbinio aiškinimo metodu) aiškinant Konstitucijos 32 straipsnyje įtvirtintą laisvo kilnojimosi galimybę atsirado prielaidos dviem pasekmėms: pirma, Konstitucinis Teismas nerado prieštaravimo Konstitucijai, konstatuodamas, kad Konstitucijos 32 straipsnio 1 ir 2 dalyse nėra reguliuojamos situacijos (laisvo asmenų judėjimo ribojimo), kurias įvertinti prašė pareiškėjos; antra, Konstitucinio Teismo nustatytas konstitucinės kilnojimosi laisvės turinys atsiskyrė nuo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Protokolo Nr. 4 antrajame straipsnyje įtvirtintos judėjimo laisvės turinio ir dėl jos priimtų Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų, kurie tokioms (ir panašioms) situacijoms, teisiškai kvalifikuojamoms pagal Lietuvos teisę, prarado autoriteto požymius. Pažymėtina, kad jei Konstitucinis Teismas būtų pritaikęs kitokį (ne kalbinį) Konstitucijos aiškinimo metodą, konstitucinės bylos sprendimo rezultatas galėjo būti ir kitoks.

KONSTITUCIJOS TEKSTAS IR GEOPOLITINIS KONTEKSTAS

Nagrinęjant Konstitucinio Teismo tirtas bylas, atsiranda pagrindo įžvelgti, kad Konstitucijos teksto prasmei nustatyti reikšmingas gali būti ir konkrečios bylos geopolitinis kontekstas. Tokio atvejo pavyzdžiu galėtų būti laikoma konstitucinės justicijos byla, kurioje buvo aiškinamas ir taikomas Konstitucijos 137 straipsnis, pagal kurį „Lietuvos Respublikos teritorijoje negali būti masinio naikinimo ginklų ir užsienio valstybių karinių bazių“. Ši konstitucinė nuostata kalbos požiūriu suformuluota aiškiai, konkrečiai ir iš esmės palieka laisvės interpretuoti tik karinės bazės sąvoką. Grupė Seimo narių kreipėsi į Konstitucinį Teismą su

prašymu ištirti Tarptautinių operacijų, pratybų ir kitų karinio bendradarbiavimo renginių įstatymo (toliau – Įstatymas) atitiktį Konstitucijai. Pareiškėjai savo abejonės grindė tuo, kad Konstitucijoje, pasak jų, nenumatyta, jog vykdant kolektyvinės gynybos operacijas į Lietuvos Respubliką galėtų atvykti kitų valstybių kariniai vienetai ir jie galėtų būti panaudojami Lietuvos teritorijoje, tačiau Įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 2 punkte nustatyta, kad kolektyvinės gynybos tikslais kitų valstybių – Lietuvos Respublikos sąjungininkių – kariniai vienetai gali atvykti į Lietuvos Respubliką ir būti panaudoti jos teritorijoje.

Išnagrinėjęs prašymą Konstitucinis Teismas 2011-03-15 nutarime pasisakė: „Konstitucijos 137 straipsnio nuostata, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje negali būti užsienio valstybių karinių bazių, reiškia *inter alia* tai, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje negali būti tokių karinių bazių, kurias valdo ir kontroliuoja užsienio valstybės. Toks draudimas *inter alia* nereiškia, kad Lietuvos Respublikos teritorijoje negali būti tokių karinių bazių, kurias pagal Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis, *inter alia* Seimo ratifikuotą kolektyvinės gynybos sutartį, valdo ir kontroliuoja Lietuvos Respublika bendrai (kartu) su valstybėmis sąjungininkėmis.“

Taigi Konstitucinis Teismas šiame nutarime išskyrė karines bazes, skirtas gynybos tikslams. Atkreiptinas dėmesys, kad išvada, jog NATO bazės yra gynybinės, nutarime buvo grindžiama rašytiniais teisės aktais. Tačiau valstybės teritorijos aneksiją vykdanti užsienio valstybė rašytiniuose dokumentuose taip pat gali deklaruoti vykdanti ne aneksiją, o užpultos valstybės „apsaugą“. Todėl aiškinant konstitucinę nuostatą išimtinai lingvistiškai, būtų įmanoma pagrįsti, kad ir agresorės kariniai daliniai dislokuojami gynybos tikslais. Tai, žinoma, būtų absurdiškas aiškinimo rezultatas, tačiau pozityviosios teisės šaltiniais (teisės aktais) tokio absurdo legitimumą būtų įmanoma sukurti (ar bent jau imituoti). Ir būtent Lietuvai svarbus tarptautinis ir geopolitinis kontekstas pagrindė ir net padiktavo tokį sprendimą, koks buvo priimtas šioje konstitucinės justicijos byloje. Beje, tarptautinį ir geopolitinį kontekstą kaip bylos sprendimui reikšmingą aplinkybę nutarime paminėjo ir Konstitucinis Teismas, nurodęs, jog „Lietuvos valstybės geopolitinė orientacija – valstybės dalyvavimas Europos integracijoje neatsiejama nuo kitų Lietuvos Respublikos tarptautinių įsipareigojimų, kylančių iš Lietuvos narystės kitose tarptautinėse organizacijose, *inter alia* Jungtinėse Tautose ir Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacijoje“. Žinant tarptautinį ir geopolitinį kontekstą, akivaizdu, kad šios tarptautinės organizacijos prisideda prie Lietuvos suverenumo ir teritorinio vientisumo apsaugos. Taigi kalbinis Konstitucijos 137 straipsnio aiškinimas galėjo lemti išvadą, kad Lietuvos teritorijoje yra draudžiama dislokuoti NATO užsienio valstybių karinius vienetus, bet geopolitinis kontekstas¹² nulėmė iš esmės kitokį, konstitucinį, tam tikrų karinių vienetų – Lietuvos Respublikos sąjungininkių buvimo Lietuvos teritorijoje pateisinimą (pažymėtina, kad tokį aiškinimo rezultatą būtų buvę sudėtinga pasiekti kitais, įprastai taikomais, teisinio teksto aiškinimo metodais).

KONSTITUCIJOS TEKSTAS IR SOCIALINIS KONTEKSTAS

Konstitucinės justicijos byla, kurioje buvo priimtas Konstitucinio Teismo 2019-01-11 nutarimas, yra dar vienas atvejis, leidžiantis įžvelgti, kad konstitucinių nuostatų turinį gali lemti

¹² Galima atkreipti dėmesį, kad prie reikšmingų veiksmų priskirtini ir Lietuvos prisiimti tarptautiniai įsipareigojimai. Tačiau vėlgi, jeigu byla būtų spręsta prieš tokių įsipareigojimų prisiėmimą, tikėtina, kad Konstitucinio Teismo bylos baigtis būtų tokia pati, ir tai pabrėžtų konteksto, kaip vieno svarbiausių veiksmų, vaidmenį. Tą iš dalies leistų manyti ir Konstitucinio Teismo 1995 m. sausio 24 d. išvada dėl Europos žmogaus teisių konvencijos, kuri buvo paskelbta iki konvencijos ratifikavimo.

besikeičiantis socialinis kontekstas. Šiuo nutarimu išnagrinėtoje byloje Konstituciniam Teismui buvo pateiktas pareiškėjo, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, prašymas ištirti, ar Konstitucijai neprieštaravo Įstatymo „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nuostatos tiek, kiek jose nenustatyta, kad leidimas laikinai gyventi Lietuvos Respublikoje gali būti išduodamas užsieniečiui šeimos susijungimo atveju ir tada, kai Lietuvos Respublikoje gyvena asmuo – Lietuvos Respublikos pilietis, su kuriuo užsieniečio kitoje valstybėje sudaryta santuoka arba registruotos partnerystės sutartis nėra pripažįstama Lietuvos Respublikoje dėl draudimo tuoktis ar sudaryti registruotos partnerystės sutartį tos pačios lyties asmenims, tačiau su kuriuo jis yra sukūręs santykius, savo turiniu atitinkančius šeimos sampratą.

Pareiškėjas byloje nurodė, kad pagal tuo metu galiojusį teisinį reguliavimą tos pačios lyties asmenys, sukūrę stabilius santykius, neturi galimybių būti laikomi šeima pagal tirtą įstatymą, nes jie negali susituokti ar įregistruoti partnerystės. Pagal nacionalinę teisę, asmeniui sudaryti santuoką leidžiama tik su kitos lyties asmeniu. Dėl to pareiškėjui kilo abejonių, ar tos pačios lyties poros, kurių santykiai savo turiniu atitinka šeimos sampratą, nėra diskriminuojamos tuo pažeidžiant Konstitucijos 29 straipsnį.

Neabejotina, kad tos pačios lyties porų teisinis statusas yra neatsiejamas nuo visuomenės moralės ir visuomenėje vyraujančio požiūrio konteksto. Lietuvoje buvo galima stebėti, kaip nuo Konstitucijos priėmimo 1992 m. iki šių laikų vystėsi visuomenės požiūris į šį klausimą – iš viešojo diskurso galima spręsti, kad praeityje didesnė visuomenės dalis buvo linkusi manyti, kad tokie santykiai yra amoraliūs ir netinkami¹³, ir visuotinai žinoma, kad minimo nutarimo priėmimo metu vis daugiau žmonių į tai žvelgė tolerantiškiau. Šioje byloje tirtame ginčijamame teisiniame reguliavime buvo nustatyta, kad leidimas laikinai gyventi gali būti išduodamas užsieniečiui šeimos susijungimo atveju *inter alia*, kai Lietuvoje gyvena užsieniečio sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo sudaryta registruotos partnerystės sutartis, kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis arba užsienietis, turintis leidimą gyventi Lietuvoje.

Migracijos departamento (kuris atsisakė išduoti leidimą atvykti į Lietuvą asmeniui, kurio tos pačios lyties sutuoktinis gyveno Lietuvoje) atstovė byloje net tiesiogiai referavo į besikeičiančio socialinio konteksto reikšmę, nurodydama, kad „atsisakant išduoti leidimą laikinai gyventi pareiškėjui <...>, buvo <...> atsižvelgiama į visuomenės nuomonę, į tai, kad sutuoktiniais pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus laikomi tik skirtingų lyčių asmenys. <...> Šiuo metu, atsižvelgdamas į naujausią ESTT praktiką ir Konstitucijoje įtvirtintą draudimą diskriminuoti asmenis, Migracijos departamentas priimtų kitokį sprendimą – leidimas laikinai gyventi šeimos susijungimo pagrindu užsieniečiui, kitoje valstybėje sudariusiam santuoką su tos pačios lyties Lietuvos Respublikos piliečiu, būtų išduotas.“ Ekspertinės nuomonės byloje pasižymėjo įvairove, bet Konstitucinis Teismas nusprendė, kad pagal Konstituciją tos pačios lyties poros gali būti laikomos šeima ir todėl pagal tirtą teisinį reguliavimą joms turi būti taikoma galimybė gauti leidimą atvykti į Lietuvą kaip ir kitoms poroms, kurių santykiai savo turiniu atitinka šeimos sampratą – teismas netgi pasisakė, kad „konstitucinė šeimos samprata, be kita ko, yra neutrali lyties požiūriu“, nors tokio argumento pareiškėjas tiesiogiai neformulavo ir jis nebuvo

¹³ Konstitucijos priėmimo metu Lietuvoje galiojusio Baudžiamojo kodekso 122 straipsnyje buvo numatyta, kad „Vyro lytinis santykiavimas su vyru baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų“ – tokia teisės norma šiandienos kontekste yra neįsivaizduojama.

būtinai tokiam bylos sprendimui, koks buvo priimtas¹⁴. Pažymėtina, kad tokia teisinio teksto aiškinimo išvada nebuvo akivaizdi ir aiškiai nuspėjama, priešingu atveju pareiškėjams nebūtų kilusios abejonės dėl įstatymo konstitucingumo ir nebūtų taip išsiskyrusios Konstituciniam Teismui savo raštus byloje pateikusių įvairių institucijų nuomonės¹⁵.

KONTEKSTO VIETA TEISĖS AIŠKINIMO TEORIJOJE

Iš Konstitucinio Teismo nagrinėtų atskirų atvejų tyrimo nėra pagrindo manyti, kad kontekstas konstitucinėje jurisprudencijoje gali veikti kaip savarankiškas teisės aiškinimo metodas izoliuotai nuo kitų metodų. Tačiau matome, kad pasikeitęs kontekstas gali paveikti galutinį teisės (teisinio teksto) aiškinimo rezultatą¹⁶. Galime daryti prielaidą, kad kontekstas ir tampa tuo veiksniumi, kuris sudaro prielaidas nukrypti nuo lingvistinio aiškinimo metu gauto rezultato. Pažymėtina, kad ilgainiui keičiasi ne tik visuomenė ir jos požiūris į teisiškai reguliuojamas situacijas, bet ir visuomenės egzistavimo kontekstas (ekonominis, finansinis, technologinis, etc.) ir bėgant laikui pagrindų nukrypti nuo teisinio teksto reikšmės vis daugės. Jau buvo minėtas telegrafo sąvokos vartojimas Konstitucijos tekste. Toks kalbos taisyklių nepaisymas galėtų būti iliustruotas Konstitucijoje vartojamos susirašinėjimo sąvokos interpretavimo pavyzdžiu. Žodis „susirašinėjimas“ šiandien visuomenėje paprastai suprantamas kaip komunikavimas tekstinėmis žinutėmis telefonu ar kitais išmaniaisiais prietaisais, tačiau susirašinėjimo sąvoką Konstitucijos 22 straipsnyje įrašę jos autoriai taip jo negalėjo suprasti, nes toks elektroninis susirašinėjimas tuo metu dar nebuvo įprastas (veikiau jie turėjo omenyje susirašinėjimą popieriniais laiškais ar kitokiomis tuo metu įprastomis komunikavimo formomis). Vertinant, ar šiame Konstitucijos straipsnyje numatytas susirašinėjimas apima susirašinėjimą skaitmeninėmis priemonėmis, pasikeitus kontekstui galima manyti, kad lingvistiniu metodu ta pati susirašinėjimo sąvoka 1992 m. ir 2024 m. būtų išaiškinta skirtingai.

Antra vertus, teisinis originalizmas gali grįsti požiūrį, kad net pasikeitus kontekstui Konstitucijoje vartojama susirašinėjimo sąvoka neturėtų būti išplečiama ir kad išplėsti

¹⁴ Beje, panašus pavyzdys, iliustruojantis besikeičiančio socialinio konteksto reikšmę, pastebimas ir Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijoje: šio teismo bylos *Schalk ir Kopf prieš Austriją* 2010-06-24 sprendime buvo pažymėta, kad savo jurisprudencijoje anksčiau šis teismas laikydavo, jog tos pačios lyties poros turi teisę į pagarbą privačiam gyvenimui, bet nepripažindavo jų šeima, todėl netaikydavo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatos, ginančios teisę į pagarbą šeimos gyvenimui. Tačiau teismas pažymėjo, kad Europoje kyla sutarimas teisiškai pripažinti tos pačios lyties poras, ir padarė išvadą, kad tokių porų santykiai, savo turiniu prilygstantys šeimos santykiams, turi būti laikomi šeimos santykiais kaip ir skirtingų lyčių porų santykiai.

¹⁵ Pvz., Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto išvadoje buvo nurodyta, kad „ginčijamas teisinis reguliavimas turėtų būti aiškinamas taip, kad sudariusiam santuoką (arba registruotos partnerystės sutartį) su „Lietuvos Respublikos piliečiui užsieniečiui galimybė įgyti teisę gyventi Lietuvos Respublikoje nebūtų siejama su jo sutuoktinio lytimi“, o Vilniaus universiteto Teisės fakulteto išvadoje – kad „[t]ik pripažinta santuoka ir partnerystė gali sukurti teises pasekmes, todėl tik kai Lietuvos Respublikoje bus leidžiama tuoktis ar sudaryti partnerystės sutartį tos pačios lyties asmenims, bus galimybė suteikti leidimą gyventi Lietuvos Respublikoje tos pačios lyties Lietuvos Respublikos piliečio sutuoktiniui ar partneriui“.

¹⁶ Beje, turime pavyzdžių, kuriuose KT *expressis verbis* nurodė, kad socialinių pokyčių kaita nėra pagrindas keisti konstitucinę jurisprudenciją, žr. KT 2017-10-20 nutarimą.

sąvokos turinį galima tik priėmus tokį išplėtimą numatančią Konstitucijos pataisą¹⁷. Toks sprendimas, net vertinant jį išimtinai hipotetiškai, atrodo keistokai. Matyt, kaip tik todėl kategoriškų originalistų teisininkų, kurie visais atvejais reikalautų laikytis originalios (kūrimo metu egzistavusios) sąvokų reikšmės ir nepripažintų teksto prasmės kaitos, Lietuvos teisininkų bendruomenėje nelabai ir išlikę (nors viešose diskusijose vis dar bandoma nustatyti, ką iš *tikrųjų* turėjo galvoje Konstitucijos *kūrėjai*, įrašydami į Konstituciją tam tikrą nuostatą). Akivaizdu, kad toks užsispyrimas (kategoriškas nusiteikimas skaityti Konstituciją konkrečių ją rašiusių asmenų akimis ir sąmone) būtų keistas – toks požiūris nebūtų nei praktiškas, nei aktualus visuomeninėms ir politinėms diskusijoms. Iš to būtų galima daryti prielaidą, kad kontekstas galėtų paveikti tiek originalisto, tiek gyvosios konstitucijos teorijos atstovo poziciją dėl Konstitucijos aiškinimo. Tačiau tikėtina, kad gyvosios konstitucijos sampratos atstovai rinktųsi pripažinimą, kad pasikeitęs kontekstas verčia permąstyti tam tikrą Konstitucijos nuostatų prasmę, o originalistai pirmiausia siūlytų Konstitucijos pataisų variantą¹⁸. Vis dėlto jeigu Konstitucinis Teismas būtų nusprendęs, kad Konstitucija draudžia Lietuvos teritorijoje NATO bazes, galėjo kilti rizika, kad jas įteisinanti Konstitucijos pataisa, atliekant tiesioginę Konstitucijos teksto intervenciją, nebūtų buvusi priimta, tuomet būtų neįvykdyti tarptautiniai Lietuvos įsipareigojimai ir padidėtų priešišku Lietuvai valstybių karinės invazijos pavojus. Geopolitinio konteksto ignoravimas ir kalbinio aiškinimo metodo absoliutinimas galėjo sukelti prielaidas dideliame pavojui.

Apibendrinant galima teigti, kad konteksto įtaka teisės ir Konstitucijos aiškinimui kartais yra neišvengiama. O diskutuojant dėl to, ar kontekstas gali būti teisėtas pagrindas nukrypti nuo Konstitucijos teksto, turi būti atsižvelgiama į teisės aiškinimui reikšmingų argumentų visumą. Be abejo, kiekviena teisinė situacija, o ypač nagrinėjama Konstituciniame Teisme, yra unikali ir kiekvienoje iš jų gali slėpti pavojus žmogaus teisėms, teisės viršenybei bei visoms kitoms konstitucinėms vertybėms. Todėl rėmimasis kontekstu kaip pagrindu nutolti nuo teisinio teksto ar net jį ignoruoti savaime nėra ir negali būti nei skatintinas, nei vengtinas – Teismas, sprendžiantis konkrečią bylą, kiekvieną kartą privalės apsispręsti, kuri iš konstitucinių vertybių turi būti labiau apsaugota ir kokie argumentai įtikinamai pagrindžia Teismo sprendimą. Aptarta konstitucinė jurisprudencija leidžia daryti įžvalgas, kad *de facto* kontekstas veikia kaip Konstitucinio Teismo sprendimų priėmimui reikšmingas veiksnys, nors tiesiogiai tai įvardyti sprendimo argumentuose nėra įprasta (randami tik atskiri tai patvirtinantys teiginiai). Konteksto kaip sprendimui reikšmingos kategorijos tiesioginis įvardijimas konstitucinėje jurisprudencijoje ir teisės doktrinoje leistų jį (kontekstą) išsamiau išnagrinėti įvertinant tiek jo privalumus, tiek ir galimus trūkumus bei derėjimą su įprastais teisės aiškinimo ir sprendimo argumentavimo standartais.

¹⁷ Be to, sistemiškai žvelgiant, tame pačiame straipsnyje lygiavertiškai susirašinėjimui yra nurodytas ir „kitoks susižinojimas“, kuriam gali būti priskiriamas susirašinėjimas skaitmeninėmis priemonėmis. Nenuostabu, kad keičiantis kartoms dėstytojai pavargs aiškinti studentams, kad Konstitucijoje numatytas ne toks susirašinėjimas, kokį jie įsivaizduoja, ir galų gale bus sutarta, kad jis apima ir susirašinėjimą skaitmeninėmis priemonėmis.

¹⁸ Pavyzdžiui, šiandien aktyviai diskutuojama dėl esamo ar tariamo poreikio keisti Konstitucijoje vartojamą invalido ir senatvės sąvokas.

IŠVADOS

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje yra atvejų, kai teismas laiko- si pažodinio Konstitucijos teksto aiškinimo ir kai tokio metodo nesilaiko. Atskirų Konstituciniame Teisme nagrinėtų atvejų analizė duoda pagrindo įžvalgai, kad teismo nukrypimą nuo pažodinio Konstitucijos teksto aiškinimo ir bylos išsprendimą galėjo lemti konstitucinės justicijos bylos kontekstas, jį suprantant kaip teisiniame tekste ir jo sandaroje nenumatytų aplinkybių, į kurias teismas *de facto* atsižvelgė konkrečioje byloje, visumą. Konteksto poveikis sprendimui būdingas teismui, kurio veikimas nėra originalistinis ir kuris vadovaujasi gyvosios konstitucijos doktrina.

Teismai, taip pat Konstitucinis Teismas, paaiškindami pasirinktą bylos išsprendimo būdą, galėtų tiesiogiai įvardyti, kodėl buvo pritaikytas dominuojantis (teismo sprendimą lemiantis) teisės aiškinimo metodas. Esant būtinybei nukrypti nuo pozityvistinėje teisės sampratoje vyraujančių kalbinio ir (ar) įstatymų leidėjo ketinimų metodų, teismas turėtų įvardyti tokių nukrypimą lėmusias priežastis ir teisinio samprotavimo kriterijus, taip pat bylos konteksto, jei jis buvo svarbus priimant sprendimą, ypatybes.

Klausimai, kada, kiek ir kaip konstitucinės justicijos bylų kontekstas nulemia Konstitucinio Teismo nagrinėjamų bylų baigtį, laikytinas esminiu iššūkiu teisės mokslininkams ir teisės praktikams, o atsakymo į šį klausimą paieškoms reikalingi tolesni tyrimai. Tokių poreikį didina ir galimybė, kad bylos konteksto nulemtas nukrypimas nuo teisės akto, taip pat Konstitucijos, teksto sukuria riziką pažeisti teisinio apibrėžtumo ir teisėtų lūkesčių apsaugos principus, nes ne tekstu (o tikriausiai kontekstu) pagrįstus sprendimus tampa sudėtingiau prognozuoti. Ši rizika galėtų būti suvaldyta (sumažinta) išgryninus ir teisės moksle įvardijus atsižvelgimo į bylos kontekstą kriterijus.

Gauta 2023 09 25

Priimta 2024 05 02

Literatūra ir šaltiniai

1. Barber, S. A.; Fleming, J. E. 2007. *Constitutional Interpretation. The Basic Questions*. New York: Oxford University Press.
2. Barnett, R. E. 1999. 'An Originalism for Nonoriginalists', *Loyola Law Review* 45: 611–54.
3. Dworkin, R. 2004. *Rimtas požiūris į teises*. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla.
4. Eskridge Jr., W. N. 1990. 'The New Textualism', *UCLA Law Review* 37, 4: 621–692.
5. Hart, H. L. A. 1958. 'Positivism and Separation of Law and Morals', *Harvard Law Review* 71: 593–629.
6. Hart, H. L. A. 1997. *Teisės samprata*. Vilnius: Pradai.
7. Kavanagh, A. 2003. 'The Idea of a Living Constitution', *Canadian Journal of Law and Jurisprudence* 16: 55–89.
8. Marmor, A. 2014. *The Language of Law*. Oxford: Oxford University Press.
9. Mesonis, G. 2010. *Konstitucijos interpretavimo metodologiniai pagrindai*. Vilnius: Registrų centras.
10. Sunstein, C. R. 2020. 'Textualism and the Duck-Rabbit Illusion', *California Law Review Online* 463: 475–76.
11. Vaičiaitis, V. A. 2017. 'Šiuolaikinio konstitucionalizmo samprata', *Teisė* 104: 90–105.
12. William, R. 1976. 'The Notion of a Living Constitution', *Texas Law Review* 54: 693.
13. Whittington, K. E. 2013. 'Originalism: A Critical Introduction', *Fordham Law Review* 375: 375–409.
14. Lietuvos Respublikos Konstitucija, *Lietuvos aidas*, 1992-11-10, Nr. 220-0.
15. Konstitucinio Teismo 2017-10-20 nutarimas.
16. Konstitucinio Teismo 2011-03-15 nutarimas.
17. Konstitucinio Teismo 2017-10-20 nutarimas.
18. Konstitucinio Teismo 2019-01-11 nutarimas.
19. Konstitucinio Teismo 2022-05-05 nutarimas.
20. Konstitucinio Teismo 2023-05-31 nutarimas.

GIEDRĖ LASTAUSKIENĖ, JOHANAS BALTRIMAS

The Constitution: The Text and the Context

Summary

It would not be accurate to describe the ways the Constitution is applied by merely mentioning an elementary logical syllogism. Interpretation of the text of the Constitution in legal research is characterised by various complex models. One of the factors that has yet to be properly incorporated into these models is the context. This article presents the role of the context in the jurisprudence of the Constitutional Court. Findings of the analysis show that this role is significant and can even result in such a constitutional interpretation which deviates from the one that would derive from a literal interpretation of the text. The questions regarding when, how, and to what extent the context can determine the outcome of constitutional cases present an essential challenge for legal scholars and practitioners and require a deeper inquiry.

Keywords: Constitution, Constitutional Court, legal interpretation, legal theory